

Weidevogels in de graslandgebieden van Zuid-Kennemerland in 1995-2002

Hans Groot, Erik Wokke & Dirk Tanger

Inleiding

Zuid-Kennemerland staat van oudsher bekend als een rijke weidevogelregio. Thijsse kon vroeger al liederlijk schrijven over de baltsende Kemphanen langs de Liede. En in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw publiceerde Dijkstra over onze weidevogels in de Fitis. De stroom publicaties kwam pas goed op gang in de jaren tachtig. Ze vormden de basis voor het overzicht van de weidevogelstand in onze Avifauna (Geelhoed et al, 1998). Daarna werd het stil en is er geen overzicht meer gemaakt. In 1989 is er voor het laatst over meerdere gebieden in de Fitis gepubliceerd (Looij, 1989). Kortom, we vinden het hoog tijd om de gegevens weer eens op een rijtje te zetten. Want we vragen ons af of Zuid-Kennemerland nog steeds zo goed is voor weidevogels. Na 1994, het laatste jaar waarvan gegevens in de Avifauna zijn gebruikt, is er ongetwijfeld een en ander veranderd. Is de Grutto bij ons ook zo achteruitgegaan (denk aan de nationale reddingsactie) en valt er iets zinnigs te zeggen over predatie?

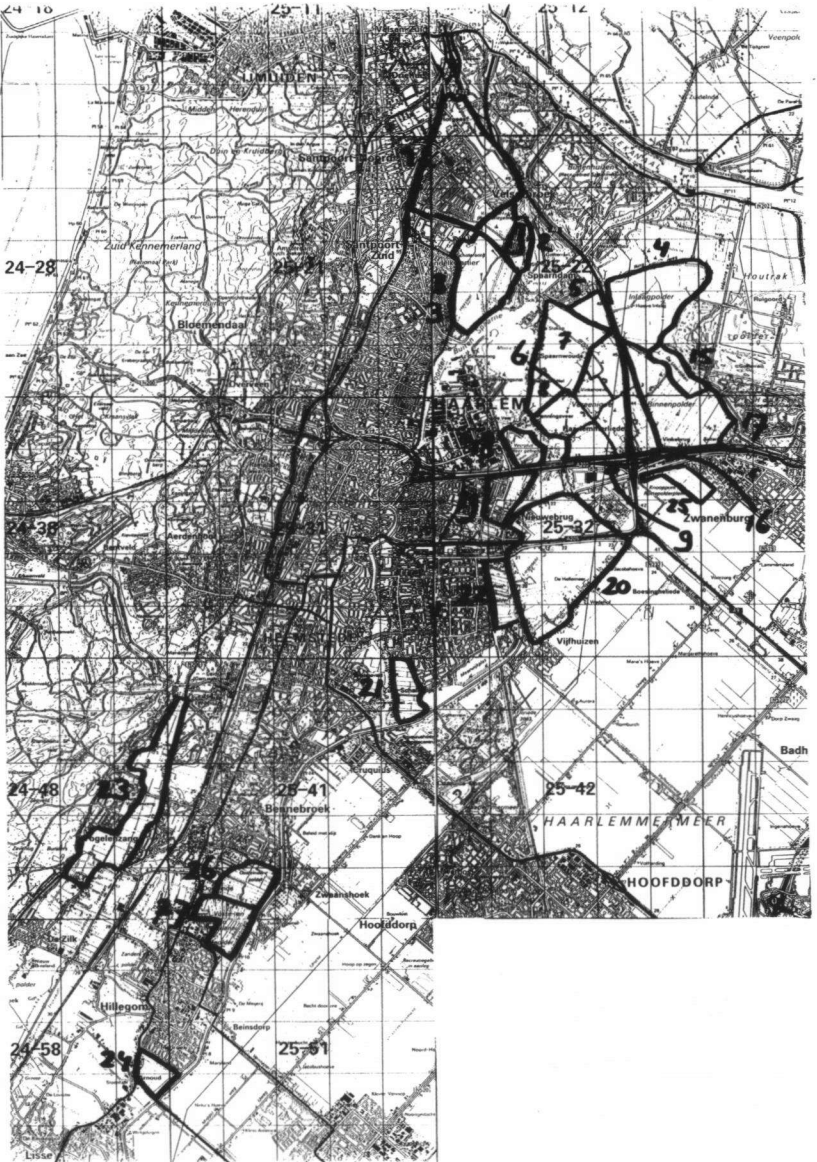
Met dit artikel willen we een beeld schetsen van de ontwikkeling van de belangrijkste weidevogelsoorten in de graslandgebieden in onze regio sinds het uitkomen van de Avifauna. We vergelijken de huidige stand (1995-2002) met die uit de avifauna-periode (1982-1994) en gaan na of die overeenkomen met provinciale of landelijke trends. We geven ook een eerste aanzet om gevonden trends in bepaalde gebieden te verklaren. Nadere analyse van bestaande gegevens, aangevuld met nieuw onderzoek (zie conclusies) zal nodig zijn om de ontwikkelingen te kunnen verklaren. Met dit artikel hopen we beleidsmakers en beheerders van informatie te voorzien over de weidevogelstand, de discussie over de situatie van de weidevogels te bevorderen en om nadere maatregelen te kunnen uitvoeren. En bovendien hopen we dat door dit artikel de aandacht voor de bescherming, het tellen en het kijken naar weidevogels in ons werkgebied weer een impuls krijgt!

Gegevens en methoden

We beperken dit artikel tot de bekendste weidevogelsoorten. Gegevens uit de belangrijkste graslandgebieden, met een totale oppervlakte van 2370 ha, zijn gebruikt (zie figuur 1). Deze gebieden bestaan niet alle louter uit grasland; in de Nieuwe Brug, Oosteinder- en Vosse- en Weerlanerpolder bevinden zich ook akkerpercelen (nooit meer dan de helft van het totale oppervlakte). In andere gebieden, zoals Velselbroek, Westbroek, Veer-, Zuider- en Poelpolder is van het oorspronkelijke oppervlakte grasland door verschillende nieuwe functies (recreatieplassen, bebouwing) nog slechts een deel over. Voor broedende weidevogels marginale graslandgebieden langs met name de binnenduinrand en weilanden in Oostbroek (recreatiegebied Spaarnwoude) zijn niet opgenomen in dit overzicht. De hoofdingeling van de gebieden is analoog aan die door de provincie Noord-Holland wordt gehanteerd. Voor een beschrijving van de gebieden verwijzen we naar Geelhoed et al (1998).

Alle gegevens zijn verzameld aan de hand van de interprovinciale telregels van het I.A.W.M. en (vanaf 1986) het BMP-W (Van Dijk, 1996). De resultaten van deze methoden zijn goed met elkaar te vergelijken. Ieder gebied is minimaal vier keer bezocht. Van de aantalsopgaven zijn steeds de maximumaantallen gebruikt. Slechts een enkele keer zijn schattingen gebruikt (Elsbroekerpolder 1986). De gegevens zijn afkomstig van vele tellers van de VWG en de integrale provinciale milieu-inventarisatie (PMI) van de provincie Noord-Holland in 1982, 1989 en 2001. Helaas kunnen de resultaten van de vrijwillige weidevogelbeschermingsgroepen niet vergeleken worden met de uitkomsten van het BMP-W, ondermeer door verschillende gebiedsgrenzen en methodische verschillen.

Om de aantalsontwikkeling van de weidevogels in Zuid-Kennemerland te bekijken zijn de gewogen gemiddelde dichtheden per soort berekend voor de periode 1982-1994 en voor 1995-2002. De gewogen gemiddelden worden berekend door eerst per geteld gebied het gemiddelde aantal territoria in de telperiode te bepalen en vervolgens hiervan de dichtheid per 100 ha te berekenen. Door daarna de verschillende, aldus verkregen dichtheden te middelen, ontstaat er per soort een gewogen gemiddelde dichtheid voor beide perioden. Deze dichtheden zijn vermenigvuldigd met het oppervlakte grasland in de regio (2118 ha, en dus niet 2370 ha omdat de Zuid-Hollandse polders bij Bennebroek en Hillegom destijds niet zijn meegenomen), zoals dat voor de Avifauna is aangehouden. De uitkomsten daarvan zijn de populatie-extrapolaties. NB: het aantal jaren en getelde gebieden is in de periode 1982-1994 groter dan 1995-2002, dus de extrapolaties uit deze laatste periode hebben een grotere onbetrouwbaarheid (zeker omdat in 2002 alleen de Hekslootpolder is geteld). Het probleem dat

hieruit ontstaat, wordt echter deels weggelaten omdat in die periode de gebieden met de hoogste weidevogeldichtheden (Heksloot-, Inlaag- en Vereenigde Binnenpolder) wel meerdere malen geteld zijn. Bovendien vergelijken we de populatieschattingen aan de hand van de drie groot-schalige inventarisaties door de provincie Noord-Holland van steeds dezelfde gebieden uit 1982, 1989 en 2001 (1641 ha; 77% van het areaal grasland waarmee gerekend is in de Avifauna).

Voor deze populatie-extrapolaties zijn alleen dichtheidsgegevens gebruikt van exact dezelfde gebieden die zowel in de periode 1982-1994 als in 1995-2002 zijn geteld. Per soort kan verschillen welke gebieden dit zijn, omdat sommige soorten zoals Bergeend en de zangvogels niet altijd geteld zijn. Maar ook voor deze soorten is de gebiedenset voor beide perioden dezelfde.

In 1995-2002 zijn de Gruiters/Westbroekpolder en Verenigde Polders niet geteld en in 1982-1994 de veenweiden bij Zwanenburg en de Oost-einder- en Vosse- en Weerlanerpolder evenmin. Gegevens van de Elsbroekerpolder (aantalschattingen uit 1986 en inventarisatie uit 1998) zijn nu wel gebruikt. Dit betekent wel dat de populatieschattingen zoals gebruikt voor de Avifauna voor 1982-1994 iets veranderen, omdat de dataset waarmee we werken dus iets anders is. Bovendien is hieruit een deelgebied uit de Vereenigde Binnenpolder weggelaten dat eenmalig geteld was en dus deel uit maakt van een groter gebied. In de loop der jaren zijn grotere telgebieden opgesplitst in kleinere deelgebieden. Voor de zuiverheid zijn de gegevens van de grotere eenheden aangehouden, omdat anders dichtheden van elkaar overlappende gebieden uit dezelfde periode worden gebruikt.

Tegenoverliggende pagina: Figuur 1. Ligging van de onderzochte graslandgebieden en deelgebieden. Bovendien is het beheersgebied Spaarnwoude ingetekend. 1. Polder de Velsbroek; 2. Gruiters/Westbroekpolder; 3. Hekslootpolder; 4. Inlaagpolder; 5. Ver. Binnenpolder 09720; 6. Ver. Binnenpolder 21421; 7. Ver. Binnenpolder nr. 132; 8. Ver. Binnenpolder nr. 35; 9. Ver. Binnenpolder 21422; 10. Ver. Binnenpolder MI 134; 11. Ver. Binnenpolder BMP 370/gebied A; ;12. Ver. Binnenpolder gebied B; 13. Ver. Binnenpolder nr. 84; 14. Ver. Binnenpolder gebied C; 15. Uiterdijken; 16. Ver. Binnenpolder 21411; 17. Ver. Binnenpolder 21412; 18. Veerpolder; 19. Zuiderpolder; 20. Nieuwe Brug; 21. Verenigde Polders; 22. Poelpolder; 23. Polder Vogelenzang; 24. Elsbroekerpolder; 25. Veenweiden Zwanenburg; 26. Oost-einderpolder; 27. Vosse- en Weerlanerpolder.

Aantalontwikkeling per soort

Bergeend

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 16	1995-2002: 31
Getelde paren (PMI)	1982: 9 1989: 11	2001: 34

Hoewel deze kustvogel normaal gesproken niet tot de standaard weidevogels wordt gerekend, zit er al tijden een kleine populatie Bergeenden in graslanden. De soort neemt nog steeds in aantal toe; de stand is in de periode 1995-2002 ten opzichte van 1982-1994 zeker verdubbeld. Verreweg het leeuwendeel van de Bergeenden zit in de Hekslootpolder (gemiddelde dichtheid 1995-2002: 7,0 paar/100 ha), waar de vogels broeden in bunkers van de Stelling van Amsterdam. De positieve trend zit in een toename van het aantal broedparen in de Inlaagpolder, de Vereenigde Binnenpolder en Nieuwe Brug; in geen enkel telgebied is de Bergeend na 1994 achteruitgegaan.

Krakeend

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 31	1995-2002: 123
Getelde paren (PMI)	1982: 4 1989: 32	2001: 127

De Krakeend blijft een successtory in de graslandgebieden. Begin jaren tachtig nog een heuse zeldzaamheid, nu is deze soort niet weg te denken. Vanaf het begin van de tellingen is deze bruine eend maar blijven toenemen. Na 1994 zette de opmars zich in vrijwel alle gebieden voort, waarbij de grootste toename plaatsvond in het westelijke deel van de Vereenigde Binnenpolder (west van de A9). In het gebied ten westen van de Kerkweg bereikt de soort een hoge, gemiddelde dichtheid van 14,6 paar/100 ha in 1995-2002. Ook in mindere weidevogelgebieden als Zuiderpolder, Polder Vogelenzang en Poelpolder dook de soort als nieuwe broedvogel op, of nam zijn populatie toe.

Slobeend

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 127	1995-2002: 66
Getelde paren (PMI)	1982: 122 1989: 120	2001: 48

Een eend waar het niet goed mee gaat, is de Slobeend. Bleef de stand in de jaren tachtig mooi op peil, in de jaren negentig is een duidelijke negatieve kentering te zien. In 2001 werd nog niet de helft van het aantal territoria van 1989 gehaald. Is het overal kommer en kwel met deze fraaie polderbewoner? Nee, de Slobeend handhaaft zich na 1994 goed in de Hekslootpolder, maar de ergste dreun had de soort hier al eerder gehad (gemiddelde dichtheid 1995-2002: 2,3 paar/100 ha). Beste slobeendgebieden zijn de westelijke Vereenigde Binnenpolder, waar de soort in het gebied ten westen van de Kerkweg na 1994 zelfs is toegenomen (dichtheid: 11,2 paar/100 ha; zie ook Krakeend). De negatieve

trend van de Slobeend komt overeen met die in heel Noord-Holland (Scharringa, 2003) en Nederland (Van Kleunen, 2002).

Zomertaling

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 6	1995-2002: 4
Getelde paren (PMI)	1982: 5	1989: 2
		2001: 8

De meest kritische en kwetsbare van de graslandeenden, de Zomertaling, handhaaft zich aardig goed, maar op een zeer laag niveau in Zuid-Kennemerland. In de avifauna-periode was deze soort behoorlijk in aantal achteruitgegaan, maar wonder boven wonder lijkt hij zich weer beperkt hersteld te hebben. Van de Zomertaling is bekend dat de stand nogal kan schommelen (Scharringa, 2003). Een toename viel te constateren in het westelijk deel van de Vereenigde Binnenpolder (dichtheid 1,7 paar/100 ha), en ook in het oostelijk deel werd in 2001 voor het eerst sinds jaren weer een territorium vastgesteld. Dat jaar was sowieso een topjaar, want toen zijn in 1641 ha grasland in de regio 8 paar Zomertalingen geteld. Door deze uitschieter lijkt de trend positief, maar de gemiddelde dichtheden laten toch een lichte afname zien. Buiten de Vereenigde Binnenpolder, broedt de soort alleen nog met grote regelmaat in de Hekslootpolder.

Het zwarte kontje van het mannetje Krakeend is zeer kenmerkend. Piet Munsterman.

Scholekster

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 368	1995-2002: 180
Getelde paren (PMI)	1982: 293 1989: 276	2001: 113

Met de Scholekster leek er lange tijd niets aan de hand. De soort die bekend staat om zijn aanpassingsvermogen en tegenwoordig zelfs op grote schaal op grinddaken broedt, heeft in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw in rap tempo de graslanden gekoloniseerd. Maar tijdens de avifauna-periode werd al duidelijk dat de Scholekster niet zou blijven toenemen, want de trend werd begin jaren negentig negatief. Dit heeft zich de afgelopen jaren in rap tempo voortgezet, met als gevolg dat de stand sinds 1995 minstens gehalveerd is. Over vrijwel de gehele linie nam de Scholekster af, ook in de westelijke Vereenigde Binnepolder (dichtheid: 14,6 paar/100 ha). Een uitzonderingspositie vormt de Elsbroekerpolder, waar de soort zich handhaafde op een zeer hoog niveau: 33,3 paar/100 ha. Harde klappen liep de soort bijvoorbeeld op in de Inlaagpolder (1994: 25 paar; 2001: 9 paar) en de Vereenigde Binnepolder tussen de Kerkweg en de A9 (1989: 52 paar; 2001: 12 paar).

Deze achteruitgang staat niet op zich zelf en tekende zich ook af in Noord-Holland (Scharringa, 2003) en heel Nederland. Gedacht wordt aan de verdergaande intensivering van de landbouw, een hoge wintersterfte in de Waddenzee (waar onze broedvogels overwinteren) in verband met de overbevissing van kokkels (Hulscher, 2002). Daar staat tegenover dat de soort goed te beschermen is tegen vertrapping door vee (nestbeschermers) en uitmaaien.

Kievit

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 1082	1995-2002: 514
Getelde paren (PMI)	1982: 729 1989: 676	2001: 450

Ook met de Kievit is het goed mis gegaan. Hoewel de dichtheden tijdens de avifauna-periode tot de hoogste van Nederland behoorden, nam de soort al begin jaren negentig af. Daarna is de stand verder hard omlaag gegaan. In een bolwerk als de Hekslootpolder kelderden de aantallen tussen 1996 (116 paar) en 2002 (62 paar). De Kievit moest in de Elsbroekerpolder ook fors inleveren (1986: 70 paar; 1998: 23 paar). Ook nu is de westelijke Vereenigde Binnepolder (westelijk van de Kerkweg) een positieve uitzondering. In andere gebieden waar al eerder ingrepen hadden plaatsgevonden, zoals de Velsbroek-, Zuider- en Poelpolder, nam de stand verder af. Gebieden met de hoogste dichtheden in 1995-2002 zijn de westelijke Vereenigde Binnepolder westelijk van de Kerkweg (71,7 paar/100 ha), de Hekslootpolder (50,6 paar/100 ha) en toch de Elsbroekerpolder (40,4 paar/100 ha). Provinciaal en landelijk gezien goede dichtheden, maar in Noord-Holland, waar de stand stabiel is, gaat het de soort toch beter af dan in onze regio (Scharringa, 2003).

Kemphaan

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 1	1995-2002: 0
Getelde paren (PMI)	1982: 1 1989:4	2001: 0

Over de Kemphaan kunnen we kort zijn. In de Avifauna stond al dat de soort anno 1994 niet meer in onze regio broedde en daar is sindsdien geen verandering in gekomen. Wel zijn er een enkele keer nog aanwijzingen voor een mogelijk broedgeval geweest.

Watersnip

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 20	1995-2002: 8
Getelde paren (PMI)	1982: 35 1989:20	2001: 10

Eén van de meest kritische en kwetsbare weidevogelsoorten is de Watersnip. De veenweiden ten oosten van Haarlem stonden lang bekend als goed watersnipgebied. In 1982 werden hier nog 35 territoria vastgesteld (in 1641 ha). Sindsdien is de soort hard achteruitgegaan. Die afname vond al plaats in de avifauna-periode en heeft zich daarna onverminderd voortgezet. De Watersnip leverde in de Vereenigde Binnenpolder in, maar is hier nog niet verdwenen. Het beste gebied voor de "hemelgeit" zijn de veenweiden bij Zwanenburg. Op dit kleine stukje broedden in 2001 maar liefst 4 paar en bedraagt de gemiddelde dichtheid in 1995-2002 10,3 paar/100 ha, wat erg hoog is. Buiten de Vereenigde Binnenpolder en Zwanenburg komen tegenwoordig geen Watersnippen meer in ons grasland voor. Ook in Noord-Holland in de periode 1990-2000 en in het grasland van Nederland als geheel is de Watersnip sterk afgenomen (Scharringa, 2003; Brandsma, 2002)

Grutto

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 483	1995-2002: 301
Getelde paren (PMI)	1982: 378 1989: 409	2001: 233

Koning van de weidevogels, maar in heel Nederland de afgelopen jaren zorgwekkend in aantal gedaald (Wymenga, 2002). Onze regio is daar geen uitzondering op. Na een stabiele stand in de avifauna-periode namen ook bij ons de aantallen in de tweede helft van de jaren negentig sterk af. Het verhaal wordt wat eentonig: alleen in de Vereenigde Binnenpolder ten westen van de A9 blijft de stand op een hoog niveau. In andere gebieden, zoals Heksloot-, Inlaag- en oostelijke Vereenigde Binnenpolder zakte de stand flink in. In de Hekslootpolder is de soort terug op het niveau van de jaren tachtig, voor de tijdelijke toename halverwege de jaren negentig. Illustratief is de dramatische achteruitgang in de Inlaagpolder van 50 paar in 1995 naar 4 paar in 2001. De hoogste dichtheden bereikt de Grutto in de veenweiden bij Zwanenburg (41,2 paar 100/ha; dit gebied is slechts 78 ha) en, zoals gezegd, in de Vereenigde Binnenpolder ten westen van de Kerkweg (40,5 paar/100 ha).

Tureluur

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 264	1995-2002: 167
Getelde paren (PMI)	1982: 186 1989: 174	2001: 150

Onze weidegebieden hebben ook een goede naam voor wat betreft de tureluurpopulatie. Waar het deze soort in Noord-Holland en Nederland in de jaren tachtig en negentig niet makkelijk ging, bleef de stand in Zuid-Kennemerland lange tijd op hoog niveau. We moeten nu echter constateren dat deze helaas ook bij ons wat begint af te takelen. Opmerkelijk is nu juist dat de Tureluur als enige weidevogel een positieve trend heeft in Noord-Holland in de periode 1990-2000 (Scharringa, 2003). In de Inlaagpolder heeft de Tureluur het zwaar te verduren (in 1994: 24 paar; in 2001: 5 paar). Ook in de oostelijke Vereenigde Binnenpolder en Uiterdijken nam de stand in de jaren negentig en begin 21^e eeuw af. Hetzelfde geldt vanzelfsprekend voor gebieden waar eerder grote ingrepen plaatsvinden, hoewel de Tureluur zich keurig handhaaft in bijvoorbeeld de Poelpolder (7,2 paar/100 ha in 1995-2002). Beste tureluurgebieden zijn de Vereenigde Binnenpolder westelijk van de Kerkweg (28,2 paar/100 ha), Hekslootpolder (16,0 paar/100 ha) en de veenweiden bij Zwanenburg (14,7 paar/100 ha).

Ondanks de positieve trend in Noord-Holland is de Tureluur in de regio recent afgenomen. Piet Munsterman.

Veldleeuwerik

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 131	1995-2002: 32
Getelde paren (PMI)	1982: niet geteld	1989: 100 2001: 15

Steeds minder horen we de uitbundige zang van de Veldleeuwerik boven onze graslanden. De negatieve trend uit de avifauna-periode is over de gehele linie verder gegaan. Tekenend voor de achteruitgang is de ontwikkeling in de Inlaagpolder, vroeger het veldleeuwerikgebied onder de graslanden. In 2001 werden hier 3 territoria gevonden, tegen bijvoorbeeld 20 in 1994 en 17 in 1997. Zelfs in het gebied waar andere weidevogels zich de afgelopen jaren goed wisten te handhaven, de westelijke Vereenigde Binnepolder is de Veldleeuwerik sterk in aantal gedaald. Deze sterke afname is in heel Noord-Holland (Scharringa, 2003) en Nederland (Van 't Hoff, 2002a) vastgesteld en wordt geweten aan vroeger en frequenter maaien, waardoor de vogels geen tweede legsel kunnen grootbrengen. Daarnaast eist de jacht in Zuid-Europa veel slachtoffers. De hoogste dichtheden in 1995-2002 worden nog wel gehaald in het westelijk deel van de Vereenigde Binnepolder (7,0 paar/100ha) en de Inlaagpolder (4,5 pa/100 ha).

Graspieper

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 63	1995-2002: 52
Getelde paren (PMI)	1982: niet geteld	1989: 62 2001: 38

Ook deze graslandzanger blijft terrein prijs geven, hoewel in mindere mate dan de Veldleeuwerik. De grootste afname vond al plaats in de avifauna-periode en daarna liep de stand nog wat verder terug. In sommige gebieden echter, zoals de Inlaagpolder en Vereenigde Binnepolder nam de Graspieper na 1995 niet of nauwelijks meer af. In het oostelijke deel van de Vereenigde Binnepolder keerde de soort in 2001 in één klap met 17 territoria terug op het oude niveau van 1989 (19 paar). In de tussenliggende jaren werden hier nooit meer dan 6 paar geïnventariseerd. De afname zat hem dus met name in andere gebieden, waar de stand toch al niet zo goed was. In Noord-Holland was de stand in 1990-2000 stabiel (Scharringa, 2003). Beste gebieden anno 1995-2002 zijn de Vereenigde Binnepolder tussen de Kerkweg en de A9 (6,4 paar/100 ha) en het deel westelijk van de Kerkweg (5,3 paar/100 ha).

Gele Kwikstaart

Geëxtrapoleerde populatie	1982-1994: 37	1995-2002: 9
Getelde paren (PMI)	1982: 31 1989: 25	2001: 9

De laatste graslandzanger die ook achteruit blijft gaan, is de Gele Kwikstaart. Net als voor de Veldleeuwerik geldt dat deze soort het beter doet op akkerland dan op grasland. Niet geheel verwonderlijk is dat deze soort de hoogste dichtheid haalt in Polder Vogelenzang (4,7 paar/100

ha in 1995-2002), waar ook bollenpercelen tussen de weilanden liggen. Dit geldt ook voor de Vosse- en Weerlanerpolder (2,2 paar/100 ha). Als de negatieve ontwikkeling in het grasland zich doorzet, zullen we de Gele Kwikstaart daar over niet al te lange tijd niet meer aantreffen. Een lichtpuntje is de oostelijke Vereenigde Binnenpolder, het enige gebied waar de soort in de periode 1995-2002 toenam. De toekomst moet uitmaken of dat een tijdelijke opleving was. In ieder geval neemt de soort in het grasland van heel Noord-Holland en Nederland in aantal af (Scharringa, 2003; Van 't Hoff, 2002b).

Conclusies weidevogeltellingen

Van de dertien in dit artikel besproken soorten zijn er elf na 1994 in aantal achteruitgegaan. Alleen de Bergeend en de Krakeend namen toe. In tabel 1 staat een vergelijking van de gemiddelde dichtheden per soort en de totale dichtheid van de besproken weidevogelgemeenschap in de avifauna-periode en de jaren 1995-2002.

Tabel 1. De gemiddelde dichtheden van de 13 soorten, hun totale dichtheid (paar/100 ha) en trend in 1982-1994 (avifauna-periode) en 1995-2002 in Zuid-Kennemerland. Hiervoor zijn de gegevens van 1641 ha graslandgebieden gebruikt die in beide perioden geïnventariseerd zijn. Om redenen uitgelegd in de paragraaf "Gegevens en methoden" wijken de dichtheden dus af van die in Geelhoed et al (1998, tabel 4.29) zijn genoemd; deze staan tussen haakjes vermeld.

Soort	1982-1994	1995-2002	Trend
Bergeend	0,8 (0,8)	1,5	+
Krakeend	1,5 (1,6)	5,8	+
Slobeend	6,0 (5,8)	3,1	-
Zomertaling	0,3 (0,2)	0,2	-
Scholekster	17,4 (16,0)	8,5	-
Kievit	51,1 (43,8)	24,3	-
Kemphaan	0,1 (0,1)	0	-
Watersnip	1,0 (0,9)	0,4	-
Grutto	22,8 (20,9)	14,2	-
Tureluur	12,5 (10,9)	7,9	-
Veldleeuwerik	6,2 (5,6)	1,5	-
Graspieper	2,9 (3,7)	1,8	-
Gele Kwikstaart	1,8 (1,8)	0,4	-
Gemiddelde dichtheid	124,4 (112,1)	69,6	-

Op basis van deze cijfers kunnen we de trieste conclusie trekken dat de in dit artikel behandelde weidevogelgemeenschap in de graslanden van Zuid-Kennemerland na 1994 met 44% is afgenomen! Voor een groot deel komt dit overeen met het landelijke beeld (SOVON, 2002) en provinciale beeld (Scharringa, 2003). In onze regio zijn met name de trends van Kievit en Tureluur slechter dan die in de rest van Noord-Holland. In heel Nederland veroorzaken voortschrijdende intensivering van de landbouw, afname van het graslandareaal, (lokaal) effecten van predatie en te extensief beheer de grotendeels negatieve trends van onze weidevogels.

Enkele gebieden nader beschouwd

We beschouwen nu enkele gebieden nader om te bekijken of deze zaken ook in Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer gelden, of dat er nog regionale oorzaken te vinden zijn. Zoals hierboven gesteld is dit een aanzet tot een verdere analyse.

Vereenigde Binnenpolder

In dit gebied wordt 500 van de 600 ha grasland speciaal voor weidevogels beheert. Dit beleid is ontstaan in de jaren zeventig, doordat het toenmalige Ministerie van CRM dit landelijke gebied als open graslandgebied en buffer tussen Amsterdam en Haarlem voor recreatie wilde inrichten en beheren. De natuur (in dit geval de weidevogels) vormde in die visie het decor voor de recreërende mens. De kosten voor het graslandbeheer komen nu, als enige in Nederland, niet uit een natuurpot, maar uit de recreatiehoek. Doordat de Rijksoverheid haar jaarlijkse financiële verplichtingen in een keer heeft afgekocht van het recreatieschap Spaarnwoude, is deze organisatie nu geheel verantwoordelijk voor de vergoeding en de inhoud van de contracten over het te voeren beheer.

Zoals uit de soortbesprekingen blijkt herbergt met name het westelijk deel van deze polder nog hoge dichtheden van een aantal soorten. Wat zijn de gunstige omstandigheden voor weidevogels in dit gebied? Allereerst is al tientallen jaren geen peilverlaging uitgevoerd, terwijl de venige zode toch jaarlijks een of meer millimeter inklinkt. Het waterpeil in de sloten en de grondwaterstand in de graslanden behoren tot de hoogste van Nederland en ze zijn hoger dan in menig weidevogelgebied van de natuurbeherende organisaties. Een goede uitgangspositie voor weidevogelbeheer. Rollen en slepen is in het gehele gebied niet toegestaan. Als er drijfmest wordt uitgereden, gebeurt dat met de sleepslangmethode voor het broedseizoen. Indien het later gebeurt met mestinjectie (meestal eind maart, begin april), vindt nestbescherming plaats. Datzelfde gebeurt bij het uitrijden van stalment.

Van die 500 ha word 370 ha beheerd door de stichting Agrarische Bedrijven Spaarnwoude, een geprivatiseerde organisatie. Deze organisatie runt een biologisch melkveebedrijf en een biologisch zoogkoeienbedrijf (Limousins). Kunstmest wordt sinds 1996 niet meer gebruikt. De stalmeest gaat naar ongeveer 250 ha en drijfmest wordt op 100 ha gebruikt. Beweidings start op percelen waar geen of weinig vogels broeden. Als er meer dan 3 koeien per ha lopen, dan wordt over eventueel aanwezige nesten een nestbeschermer geplaatst. Vrijwel altijd laten de toch grote limousinkoeien, waar vaak ook een stier bijloopt, de nestbeschermer staan.

Het maaien begint relatief laat (de laatste jaren rond 15 mei, hetgeen 10 dagen later is dan bij gangbare bedrijven in veengebieden in de omgeving). Belangrijker is dat er begonnen wordt met maaien op percelen waar geen of zeer weinig nesten (meer) zijn. Bovendien wordt in minder grote blokken gemaaid en is rond 10 juni altijd nog een kwart niet gemaaid. Op ruim 50 ha van een particulier rusten dezelfde beperkingen. Voor de overige, door particuliere boerenbedrijven beheerde graslanden (ongeveer 180 ha) geldt dat er geen beperkingen zijn, behalve dan die hoge grond- en maaiveldwaterstand, waardoor er niet intensief kan worden gewerkt.

Zowel de genoemde stichting, als de particuliere boeren worden door vrijwilligers geholpen bij het bepalen van de aanwezigheid van nesten en dus de keuze waar beweid gaat worden en waar gemaaid gaat worden. Het vrijwilligerswerk heeft vooral tot doel te weten waar de nesten liggen op moment van beweiden of maaien en alleen te beschermen als er nog een nest aanwezig is op het betreffende perceel. Landschap Noord-Holland is adviseur van de stichting agrarische bedrijven en coördineert ook de nestbescherming van de vrijwilligers in het gebied. Uit dat adviseurschap is o.a. voortgekomen het onderwater zetten in maart en april van een graslandperceel ten westen van het plasje aan de Kerkweg. Dat onder water zetten had direct een aantalsvermeerdering van broedende Grutto's tot gevolg in de directe omgeving van het betreffende perceel.

Hekslootpolder

Ook hier wordt weidevogelvriendelijk beheer uitgevoerd, al zijn er geen beperkingen, en was een weidevogelbeschermingsgroep actief. Lange tijd bevorderde dit een buitengewoon hoge weidevogelstand. Vanaf eind jaren negentig namen de aantallen van de meeste weidevogels sterk af. De vrijwillige weidevogelbeschermers zijn met hun activiteiten gestopt, omdat nestbescherming volgens hen predatie van nesten door de Vos in hand werkte (Van den Boomen, 2003). Vanaf het eerste jaar dat er Vossen in het gebied gezien worden steeg de waargenomen predatie van 15 naar 80%. Of predatie de enige oorzaak is van de afname van het aantal paar weidevogels is moeilijk te zeggen zonder verder onderzoek. Maar het kan zeker in dit gebied een belangrijke rol gespeeld hebben.

De broedvogeltellingen van de laatste jaren wijzen uit dat de achteruitgang nog steeds voor bijna alle soorten doorzet, terwijl er geen nestbescherming wordt uitgevoerd. Hieruit kan voorlopig wel geconcludeerd worden dat de nestbescherming en daarmee de grotere kans op predatie op zich niet de hoofdoorzaak van de achteruitgang was.

*Kan de Grutto gered worden door het onder water zetten van weilanden?
Piet Munsterman.*

Inlaagpolder

De Inlaagpolder ligt pal oostelijk van Spaarndam en beslaat zo'n 210 hectare grasland. Er wordt regulier graslandbeheer gevoerd. Een aantal jaren is er aan nestbescherming gedaan. Uit de soortbesprekingen komt naar voren dat deze klei-op-veen polder een ernstige afname van het aantal paren weidevogels kende. Oorzaken van deze terugval moeten gezocht worden in de aard van de bedrijfsvoering (intensieve veehouderij), in combinatie met predatie. Er is geen gebrek aan voedsel (wormen en emelten), gezien de grote aantallen vogels (onder andere steltlopers) die hier buiten de broedtijd komen foerageren. Echter, het voedsel zit vlak voor en in de broedtijd voor de meeste weidevogels waarschijn-

lijk te diep in de grond en/of is onbereikbaar door de harde, verdroogde zode die ontstaat door de diepe ontwatering van de graslandpercelen. Enkele boeren hadden in 2001 nog een weidevogelovereenkomst afgesloten; men kwam onder andere in aanmerking voor een geldelijke vergoeding voor elk uitgekomen weidevogelnest. Dit was een tijdelijk subsidiebeleid van de provincie Noord-Holland. 2001 was tevens het laatste jaar. Ook de vrijwilligersgroep weidevogelbescherming is er mee gestopt. De vrijwilligers waren niet meer te motiveren om door te gaan vanwege het lage aantal legsels, dat ook nog eens voor een groot deel werd gepreëdeerd. Is deze polder dan ook helemaal verloren voor de weidevogels? Voor 2004 staat er een intensieve controle op het programma. In 2003 is er in het centrum van deze polder een kleine concentratie territoriale Grutto's vastgesteld. Dit verdient nader onderzoek. Als gevolg van de omvang, vorm en kavelstructuur is de Inlaagpolder een lastige polder om te inventariseren. Er kunnen vogels gemist worden. Reden te meer om er een extra kijkje te nemen.

Veenweidegebied Zwanenburg

Dit gebied, circa 78 ha gras- en bouwland, ligt ten zuidwesten van Zwanenburg. De weidevogelpopulatie lijkt hier aardig stand te houden. Dit is deels te danken aan de extensieve vorm van veehouderij. Voorts kan dit land op delen zo nat zijn door kwel dat het onverantwoord is om hier vee in te weiden. Circa 50 hectare wordt beschermd door vrijwilligers. Voor 2004 is er een beheerovereenkomst weidevogels afgesloten door de betreffende veehouder.

Welke factoren spelen mee bij het verklaren van de veranderingen in de weidevogelstand?

Zoals reeds vermeld is geen onderzoek naar alle beschikbare gegevens gedaan om de oorzaken van de veranderingen wetenschappelijk te kunnen verklaren. De vraag is of dat ook zou kunnen met de bestaande gegevens. Wel is het mogelijk om enkele richtingen aan te geven waar nader onderzoek en analyse zich op zou moeten richten.

Planologie

Duidelijk is dat de Veerpolder en de Velsbroek als weide(vogel)gebied fors in betekenis hebben ingeboet door de keuze om er een waterplas c.q. een woonwijk te vestigen. Des te meer reden om tot het uiterste te gaan in het geschikt voor weidevogels houden van de overgebleven graslandpercelen.

In de graslandgebieden die open zijn gebleven zijn de boeren de afgelopen tien jaar minder kunstmest gaan gebruiken en is, over het totale gebied gerekend, minder vee per ha gaan lopen. De koppels vee per bedrijf zijn wel licht gestegen, maar veel minder dan landelijk is gebeurd.

De meeste particuliere boerenbedrijven weten niet zeker wat hun toekomst is, zo aan de rand van de stad. Investerings blijven uit en dat uit zich in niet intensief gebruik van de percelen (gunstig voor weidevogels) maar ook maneges, fietspaden e.d., hetgeen niet gunstig is voor de weidevogels. In geen enkel geïnventariseerd gebied heeft een (ingrijpende) peilverlaging plaatsgevonden. Dat is een groot verschil ten opzichte van de rest van Nederland en een zeer belangrijk uitgangspunt voor een goed weidevogelbeheer.

Agrarisch gebruik

De boeren die er nog zijn en die geen beperkingen of vergoedingen hebben, werken vrijwel allemaal minder intensief dan hun collega's in aangrenzende op productie gerichte graslandgebieden. Wel is er een autonome agrarische ontwikkeling die voor de boeren nodig is om het ontbreken van verhoging van inkomsten (de melkprijs is stabiel en de kosten stijgen) te compenseren. Die ontwikkeling houdt in dat gemiddeld een week eerder met maaien wordt begonnen dan 15 jaar geleden en dat de gemaaide oppervlakte (per keer) verdubbeld is. Bovendien volgt de volgende keer dat gemaaid wordt gemiddeld bijna een week eerder dan 15 jaar geleden (gegevens D. Tanger). Het gevolg is dat ondanks de extensievere manier van werken dan in aangrenzende landbouwgebieden, al rond 15 mei veel van het benodigde grasland is gemaaid. Het effect hiervan is, zeker voor gruttokuikens, dat zij geen dekking hebben tegen predatoren en geen voedsel (insecten in niet te hoog gras) kunnen vinden. Daarvan is het effect weer dat kou, regen en predatoren makkelijker kunnen toeslaan. Let wel, dit geldt alleen voor die agrarische gebieden waar geen beperkingen zijn afgesproken c.q. vastgelegd.

Aan de andere kant kan het zo zijn dat de extensivering (geen gebruik kunstmest, te weinig stalmest per ha, te natte percelen in winter en voorjaar) het voedselaanbod voor de weidevogels heeft verminderd. Het type veen dat is ontstaan voordat de mensen het in cultuur brachten lijkt vrij zuur te zijn (lage PH). Bekend is dat er dan minder bodemleven is. In andere soortgelijke gebieden hebben de boeren altijd gezorgd voor een kunstmatig hogere PH door het grasland te bekalken. Dat kwam de productie (biomassa en kwaliteit) van gras (en kruiden) ten goede en daarmee toevalligerwijs ook de hoeveelheid bodemleven. Opvallend is nu dat in de Vereenigde Binnenpolder, het bolwerk van de weidevogels en waar in sommige delen de achteruitgang nu ook is ingezet, nauwelijks bekalking plaatsvindt en dan nog alleen bij een enkele particuliere boer.

Weidevogelbescherming

Weidevogels zijn in hoge mate afhankelijk van de betrokkenheid van boeren. In gebieden waar geen geld is om boeren over te halen mee te doen aan weidevogelbeheer, is het zoeken en beschermen van nesten een basisvoorwaarde voor het behoud van weidevogels. Cijfers van SO-

VON laten zien dat vrijwillige weidevogelbescherming een belangrijke bijdrage levert aan de verhoging van het uitkomstsucces van een aantal weidevogelsoorten, met name Kievit, Grutto, Scholekster en Tureluur (Teunissen, 1999). Hoewel het uitkomstpercentage van de nesten wordt verhoogd door de vrijwillige weidevogelbescherming (als er tenminste geen overheersende predatie is), is ook duidelijk dat voor de kuikenfase er nog onvoldoende overlevingskansen kunnen worden gecreëerd. Voor gruttokuikens zijn zinvolle experimenten aan de gang om ruime stroken en delen van percelen niet te maaien (mozaiekbeheer), zodat dekking en voedsel gegarandeerd aanwezig blijven.

In Haarlem en omstreken zijn minstens vijf weidevogelbeschermingsgroepen actief (Steendam, 2003). Drie staan in directe verbinding met Landschap Noord-Holland en staan onder leiding van een ervaren veldmedewerker die op contractbasis in het seizoen met de vrijwilligers opereert. Twee groepen leiden een min of meer onafhankelijk bestaan, doch rapporteren de resultaten wel aan Landschap Noord-Holland.

In de volgende gebiedsdelen worden de nesten beschermd: in de Vereenigde Binnenpolder bij de boerderijen de Koningshoeve en de Ettingen (indien nodig), enkele percelen van de Koningshoeve langs de Groeneweg/A9, buiten het beheersgebied het veenweidegebied Zwanenburg en enkele aanliggende akkerpercelen, de Poelpolder bij Haarlem-Zuidoost en de Verenigde Polders bij Haarlem-Zuid. De nestbescherming in de Inlaagpolder en Hekslootpolder is gestopt. In de genoemde gebieden is de bescherming van weidevogels jaarlijks goed georganiseerd. Grote witte vlek qua weidevogelbescherming binnen het werkgebied van de VWG is een groot gedeelte van de Haarlemmermeer. De resultaten van de nestbescherming uit deze specifieke deelgebieden laten zich dus moeilijk vergelijken. Maar wellicht niet geheel toevallig gaat het met de weidevogels in de genoemde gebieden over het algemeen nog redelijk goed. Dit zal ook te maken hebben met het gevoerde beheer, dat in alle genoemde gebieden vrij extensief is.

Hoe ziet de toekomst van de weidevogelbescherming in de nabije toekomst er uit? Aan inzet en enthousiasme zal het niet liggen. Het Ministerie van LNV heeft haar aankondiging van enkele jaren geleden om in 2004 te stoppen met haar financiële bijdrage (de helft van het benodigde bedrag) doorgezet. Achtergrond was o.a. dat van een groeiscenario met instroom van veel nieuwe vrijwilligers nu gezorgd zal worden voor een stabiel aantal groepen en vrijwilligers. Door naar aanvullende bijdragen te zoeken heeft Landschap Noord-Holland haar ondersteuning aan vrijwilligersgroepen in Noord-Holland slechts beperkt moeten verminderen.

Predatie

Geen artikel over weidevogels zonder aandacht voor het onderwerp predatie. Predatie van weidevogelnesten, kuikens en oudervogels is een thema dat regelmatig tot verhitte discussies leidt. Probleem is dat het vaak moeilijk is vast te stellen of predatie heeft plaatsgevonden, welke predator actief is geweest in een bepaald gebiedsdeel en vooral, heeft de aanwezigheid van de onderzoeker of weidevogelbeschermer de predatie bevorderd?

Bij predatoren kennen we specialisten en generalisten. De specialist kent slechts enkele voedselbronnen en is daarvan volledig afhankelijk. De generalist kent een groot aantal voedselbronnen en kan naar wens/behoefte omschakelen. Predatie bij weidevogels wordt over het algemeen veroorzaakt door generalisten. Predatoren zoals Ekster, Zwarte Kraai, Zilver- en Kleine Mantelmeeuw, marterachtigen en de Vos zijn echte generalisten. Bij gebrek aan stapelvoedsel zoals de muis voor de Vos kan deze gedeeltelijk of in grote mate overschakelen op bijvoorbeeld eieren, broedende vogels en kuikens. Het is belangrijk te realiseren dat voor geen enkele predator weidevogellegfels, kuikens en broedende vogels, in aanmerking komen als stapelvoedsel. Wel worden jaarlijks grotere aantallen gepredeerde nesten en gevonden gedode vogels gemeld. Een enkele keer zijn ook 'hoopjes' bestaande uit 4 of 5 dode, niet vliegvlugge kuikens gevonden, half verstopt in slootkanten of vertrapte zodes (gegevens D. Tanger).

Ook is gebleken dat in perioden met koud weer (bijvoorbeeld rond 20 april) kraaiachtigen en de genoemde meeuwen langer in de graslanden blijven zoeken naar eieren van weidevogels. Door dat koude weer verdigen de broedende vogels hun legsel ook minder fel en predatie is dan langer te constateren dan in een warm voorjaar.

Echte specialisten, die alleen van eieren e.d. leven, zijn er dus niet. Die constatering maakt het probleem niet minder, maar geeft wel enige nuance. De laatste jaren is af en toe ook geconstateerd dat Torenvalk, Buijzerd en Bruine Kiekendief weidevogelkuikens pakken (vnl Kievitpullen) en neemt het aantal waarnemingen van pogingen van Havik en Sperwer om volwassen weidevogels en kuikens te pakken, toe. Elders zijn weidevogels als prooiresten van deze vogels gevonden. Voor zover bij ons bekend, is daar in onze regio nog geen onderzoek naar gedaan.

Naast de concrete predatie hebben de genoemde diersoorten ook invloed op de plek waar weidevogels gaan broeden. Al langer is bekend dat zij graslanden in de buurt van bosjes waar kraaiachtigen en roofvogels broeden, gaan mijden. Recent wordt ook duidelijk dat het nachtelijk jaaggedrag van de Vos de verspreiding van broedende weidevogels kan beïnvloeden. Het effect lijkt te zijn dat gebieden worden gemeden en dat de broedvogels zich concentreren in elkaars nabijheid. Overigens kan dat ook weer het effect zijn van toenemende aantallen vliegende predatoren. Tot slot, is er een invloed van predatoren op de tijd die jonge wei-

devogels aan voedsel zoeken kunnen besteden. Gealarmeerd door de aanwezigheid van een potentiële predator moeten jonge weidevogels schuilen, zodat ze minder tijd hebben om te foerageren.

Deze opsomming heeft niet tot doel een hetze te creëren tegen de genoemde diersoorten. Daar zullen we ons tegen verzetten. Wel is het nodig hun invloed te bepalen, omdat anders niet duidelijk wordt of ook het te voeren beheer verantwoordelijk is voor de achteruitgang. In tabel 2 is vastgelegd hoe de trefkans (in %) per dagdeel voor het waarnemen van de genoemde diersoorten in de loop der jaren in de Vereenigde Binnenvlakte is veranderd. Per jaar zijn per maand gemiddeld 8 dagdelen besteed aan de observaties in de periode 1982 tot 1995 en in de periode 1995 tot 2002 gemiddeld 6 dagdelen (gegevens D. Tanger).

Tabel 2. Verandering in de trefkans (in %) per dagdeel voor het waarnemen van predatoren in de loop der jaren in de Vereenigde Binnenvlakte.

	1982-1994		1995-2002	
	april	mei	april	mei
Vos	5	5	50	70
Hermelijn/Wezel/Bunzing	15	20	10	15
Zilvermeeuw	5	0	60	30
Kleine Mantelmeeuw	0	0	40	45
Kokmeeuw	30	5	30	5
Ekster	65	50	60	45
Zwarte Kraai	60	50	60	50
Bruine Kiekendief	25	30	40	50
Buizerd	10	20	90	70
Sperwer	10	5	60	60
Havik	0	0	20	15

Blauwe Reiger en Torenvalk zijn niet in dit overzicht opgenomen omdat de trefkans bijna 100% is en was. De Kauw is niet opgenomen omdat in het betreffende gebied niet is geconstateerd dat de soort predeerde op weidevogels. Toegevoegd kan nog worden dat het bij de meeuwensoorten om steeds groter wordende aantallen gaat. Hoewel de gegevens in twee perioden zijn gegroepeerd kan ook vermeld worden dat de tendens die erin zit, ook op jaarbasis zichtbaar is. Dan zijn er echter te weinig gegevens per jaar beschikbaar.

Welke omvang heeft predatie en welk effect heeft dit op het reproductiesucces van weidevogels? In 2001 is het project "Weidevogels en predatie" gestart. Dit is een gezamenlijk initiatief van SOVON, Alterra en Landschapsbeheer Nederland. Dit initiatief is ontstaan, omdat er maar weinig feitenkennis bestond over frequentie van predatie, de identiteit

van predatoren en de invloed van predatie op de weidevogelstand. Men heeft destijds van 355 vrijwilligersgroepen informatie gebruikt over predatie. In totaal zijn er 90.000 legsels gekarteerd. Van al die nesten kwam 54% uit, 24% was gepredeerd, 9% ging verloren door agrarische activiteiten en 13% door andere of onbekende oorzaken. Ter vergelijking, in gebieden zonder bescherming komt ongeveer 40% uit en gaat 25% verloren door agrarische activiteiten (Duiven & Van Paassen, 2003).

De predatie lijkt in de meeste gebieden in onze regio en in de meest recente jaren hoger te liggen dan het vermelde landelijke gemiddelde. De gegevens zijn daarvoor in het kader van dit artikel niet uitgewerkt, maar rapportages van weidevogelbeschermingsgroepen kwamen de laatste jaren over grotere oppervlakten tot meer dan 60% (o.a. Hekslootpolder).

Exacte gegevens over de predatie in vroegere jaren zijn van een beperkt aantal gebieden en jaren bekend. In de periode 1982 tot 1994 werd op gemiddeld 100 ha grasland (waarvan 50 ha steeds hetzelfde was) in de Vereenigde Binnenvlakte en Hekslootpolder bij (gemiddeld) 110 gecontroleerde legsels een gemiddelde predatie van 15% geconstateerd (gegevens D. Tanger, M. de Vries). Weinig predatie dus. Wel is er in de loop van de vermelde jaren een lichte stijging te zien. Het is bekend dat bij regelmatig hoge predatie van weidevogellegsels de weidevogelstand afneemt en bij aanhoudend hoge predatie zo'n gebied na enkele jaren zelfs de weidevogelpopulatie vrijwel geheel kwijtraakt. Dit lijkt het geval te zijn bij de Verenigde Polders, de Vereenigde Binnenvlakte-oost en langzaam maar zeker wellicht ook de Hekslootpolder. Bij predatie op grote schaal is meestal vastgesteld dat het om Vossen ging. In de polders rond Haarlem worden, vooral in de vroege ochtend en soms overdag regelmatig Vossen waargenomen. Uit een onderzoekje verricht in 2002 door het Landschap Noord-Holland is vast komen te staan dat er zich enkele vossenburchten in onze regionale graslanden bevinden; onder andere een burcht in de Batterij bij Halfweg en bij het Rottepolderplein. Ook worden er regelmatig Vossen gezien bij Fort Spaarndam-Noord, vlakbij de Hekslootpolder (Kuiper et al, 2003). De discussie over afschot van de Vos is nog lang niet afgesloten. Er zitten nadelen aan het decimeren van de vossenstand. Zo blijken (altijd aanwezige) niet-territoriale Vossen binnen de kortste keren het territorium van de geschoten Vossen over te nemen. Vossen eten ook andere predatoren, zoals Hermelijn, Wezel en (Bruine) Rat. Aan de andere kant bestaat de indruk dat de weidevogelstand zich kan herstellen, als verstoring en predatie beëindigd zijn, mits er geen andere nadelige factoren zijn, zoals intensief agrarisch beheer.

Het probleem van toegenomen predatoren wordt voornamelijk veroorzaakt door het besluit om bossen aan te leggen en bosjes langs snel-

wegen en langs fietspaden te planten. Voorts zijn indertijd zogenaamde moerasbosjes aangelegd. Deze bieden alle bescherming en verblijfsmogelijkheden voor predatoren. Hen kunnen we niet kwalijk nemen dat zij gebruik maken van door ons gecreëerde mogelijkheden. Voorts speelt in mindere mate mee dat in het open graslandgebied hopen riet gevormd zijn voor o.a. overwinterende insecten, vlinders en muizen. Deze hopen riet zijn ook ideaal voor diverse kleinere predatoren. Het effect van de kleine predatoren lijkt te zijn dat er plaatselijk tot wel 80% van de nesten kan worden gepredeerd (o.a. door Bunzing, gegevens E. Wokke).

Onderzoek naar predatie is nuttig, zeer moeilijk uitvoerbaar (welk effect heeft de onderzoeker), tijdrovend en daardoor nog lang niet afgerond. Daarom lijkt het vooralsnog beter niet te snel in te grijpen. Ook al zou het lukken de aanwezigheid van de Vos te beperken, dan nog is het duidelijk dat er veel andere predatoren overblijven. Wat de Vos betreft is het in elk geval van belang om in belangrijke weidevogelgebieden over een grote oppervlakte de vestiging van Vossen zo onaantrekkelijk mogelijk te maken (dus zo min mogelijk schuilplaatsen). De aanpassing van de Vos (o.a. uit gegevens in waterland) is ecologisch gezien zeer interessant (werpen van jongen onder een paar planken, onder een omgevallen boom, onder boerderijen en silo's, in het talud van een snelweg, zwemmend naar percelen waar zij met enig omlopen ook lopend zouden kunnen komen) en geeft ook weer aan dat wij ons weinig illusie moeten maken over het beoogde effect van het versonvriendelijk maken van het landschap.

Een aanwijzing dat toegenomen predatie een grotere rol kan spelen dan het agrarisch beheer is de volgende constatering. In 2000 en 2001 is over een oppervlakte van 200 ha in de Vereenigde Binnenvlakte door D. Tanger geconstateerd dat rond 18 mei nog maar een derde van de territoria van Grutto en Kievit aanwezig was, vergeleken met de situatie op 20 april. Agrarische activiteiten kunnen die achteruitgang niet veroorzaken hebben, omdat in het betreffende gebied alleen beweid was op weidevogelarme percelen.

Toekomst

Ondanks de vrij dramatische achteruitgang in onze regio, hebben we nog steeds goede weidevogelgebieden (Scharringa, 2003). Bovendien is het interessant om vast te stellen dat het met de eendensoorten in het algemeen niet zo slecht gaat als met de steltlopers en zangers onder de weidevogels. Het is aan de verschillende betrokken partijen om er voor te zorgen dat deze gebieden goed blijven en dat de weidevogels in leeggeblazen gebieden weer terugkomen.

In ieder geval willen we de diverse organisaties de volgende adviezen geven.

Recreatieschap Spaarnwoude:

- Zorgen voor optimaal beheer voor (weide)vogels van de laatste restanten grasland in Velsbroek en Veerplas.
- Meedenken en uitvoeren van afgesproken maatregelen die het gebied versonvriendelijker maken.
- Ervoor zorgen dat, als de laatste particuliere boeren stoppen, er geen maneges, paardenbakken e.d. bijkomen en dat het graslandbeheer niet te extensief gaat plaatsvinden.

Stichting Agrarische Bedrijven Spaarnwoude:

- Onderzoek uitvoeren naar de PH waarde van diverse percelen en bepalen waar dat nodig is om de biomassa van de bodemfauna te verhogen.
- Stalmest bij voorrang aanwenden op percelen waar veel weidevogels zitten of verwacht kunnen worden.
- Experimenteren met het plaatsen van (hoog voltage) schrikdraad om vossen te weren van rijke weidevogelgraslanden in de periode half maart tot 1 juli.

Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland:

- Naast broedvogeltellingen ook vaststellen van de reproductie van de weidevogels en meer gedetailleerd in kaart brengen wat iedere weidevogelsoort aan biotoop en beheer nodig heeft. De tijd is voorbij dat we uit konden gaan van de weidevogelgemeenschap.
- Vaststellen van het relatieve effect van de verschillende predatoren om mede daarmee de discussie in goede banen te leiden.

Weidevogelbeschermingsgroepen:

- De boeren blijven informeren aan de hand van observaties en eventueel nestvondsten waar de weidevogels broeden.
- Blijven uitvoeren van beschermingsmaatregelen als de kans op vertrapping of kapot maaien te groot is.
- Experimenteren met vormen van beschermingsmaatregelen voor weidevogelkuijken.

We hopen dat dit artikel een basis vormt voor nader overleg tussen de diverse partijen en verder onderzoek en maatregelen het gevolg zijn en dat zodoende bijgedragen wordt aan de bescherming van onze prachtige weidevogels in de toekomst.

Dankwoord

Een eerste woord van dank gaat uit naar alle tellers die vanaf 1995 bijgedragen hebben aan het monitoren van onze weidevogels: Frank Alink, Gerda Ariese, Gerrit van Bleek, Tom van den Boomen, Leo van de Brugge, Dolf Groen, Hans Groot, Fred Hopman, Peter de Jong, Hugo Kracht, Matthijs Kuipers, Mark Kuiper, Coen Looij, Rob Nieborg, Dirk Tanger, Emiel van Sambeek, Tom van Spanje en Erik Wokke. Speciale dank gaat uit naar Frank Alink die jarenlang de weidevogeltellingen heeft gecoördineerd en Kees Scharringa (provincie Noord-Holland) voor het beschikbaar stellen van de gegevens van de provincie (met name 1982, 1989 en 2001). Ook danken we Onno Steendam van Landschap Noord-Holland voor het geven van informatie over de Stichting Agrarische bedrijven Spaarnwoude en nestbescherming respectievelijk het doorlezen van een conceptversie van dit artikel.

Literatuur

- Beintema, A., Moedt, O., en Ellinger, D., 1995. Ecologische atlas van de Nederlandse Weidevogels. Schuyt & Co, Haarlem.
- Boomen, T. van den, 2003. Broedvogels in de Hekslootpolder in 2002. Heksloot-nieuws 19 april 2003: 6-8.
- Brandsma, O., 2002. Watersnip *Gallinago gallinago* pp. 216-217 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Avifauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Dijk, A.J van, 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.
- Duiven, A.G. en Paassen, A. van, 2003. Brochure weidevogels en predatie. Weidevogels en Predatie, Nieuwsbrief project weidevogels en predatie nr 1 2003.
- Geelhoed, S., Groot, H., Huijssteeden, E. van, Leeuwen, G. van & Nobel, P. de (red), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij Utrecht.
- Hoff, J. van 't, 2002a. Veldleeuwerik *Alauda arvensis* pp. 312-313 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Avifauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Hoff, J. van 't, 2002b. Gele Kwikstaart *Motacilla flava* pp. 328-329 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse

- Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Avifauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Hulscher, J.B., 2002. Scholekster *Haematopus ostralegus* pp. 198-199 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Avifauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
 - Kleunen, A. van, 2002. Slobeend *Anas clypeata* pp. 132-133 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Avifauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
 - Kuiper, M., Vliet, F. van der en Steendam, O., 2003. Rapportage natuurbeheer Stichting Agrarische Bedrijven Spaarnwoude 2002. Landschap Noord-Holland, Castricum.
 - Looij, C., 1989. Weidevogelgebieden rond Haarlem, ontwikkelingen en broedvogeltellingen in 5 graslandgebieden. Fitis 25 (2): 62-83.
 - Paassen, A. van, 2003. Vogelnieuws themanummer weidevogels april 2003 nummer 2. Dienst landelijk gebied, brochure agrarisch natuurbeheer.
 - Scharringa, C.J.G., 2003. Weidevogels onder druk. Tussen Duin en Dijk 2(2): 18-21 & Tussen Duin en Dijk 2(4): 4-8.
 - SOVON, 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
 - Steendam, O., 2003. Jaarverslag vrijwillige weidevogelbescherming in Noord-Holland 2001 en 2002. Landschap Noord-Holland, Castricum.
 - Teunissen, W.A., 1999. Evaluatie van vrijwillige weidevogelbescherming. SOVON-onderzoeksrapport 1999/05. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Beek-Ubbergen.
 - Wymenga, E. 2002. Grutto *Limosa limosa* pp. 220-221 in: SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Avifauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

Hans Groot, Jan Luijckenstraat 35, 2026 AC Haarlem, e-mail: beekma.groot@hetnet.nl

Geïnteresseerden kunnen tabellen met de basisgegevens bij Hans aanvragen.